

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВАТА
КНИГА ПЕДАГОГИЧЕСКИ НАУКИ

Том 116

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF EDUCATIONAL STUDIES AND THE ARTS
BOOK OF EDUCATIONAL STUDIES

Volume 116

CONCEPT OF PRE-SCHOOL EDUCATION AND THE DEVELOPMENT OF CULTURAL COMPETENCES

MAGDALENA STOYANOVA

*Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Faculty of Educational Studies and the Arts
Department “Pre-school and Media Education”*

Abstract. The study provides basic information, principles and ideas for the concept of the educational institution “kindergarten” in providing quality, cultural and equitable education for all until 2030. The use of innovative educational concepts in the educational strategy makes an original contribution to improvement of education and the provision of cultural competence, such as the specific situational achievements in the process of acquiring cultural competence. Education is a human right and a key to individual and social development. The Kindergarten concept of cultural competence aims to develop each child’s unique personality and provide a policy for leading a fulfilling life. Quality institutional education strengthens democracy, promotes tolerance and a universal attitude towards the world. At the same time, it helps to increase the prestige of the kindergarten and to improve the qualifications of its teachers.

Keywords: concept of the institution, educational strategy, cultural competences

КОНЦЕПЦИЯ ЗА ПРЕУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И РАЗВИТИЕТО НА КУЛТУРНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ

МАГДАЛЕНА СТОЯНОВА

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по науки за образованието и изкуствата
Катедра „Предучилищна и медийна педагогика“*

Резюме. Студията предоставя основна информация, принципни положения и идеи за концепция на образователната институция „детска градина“ при осигуряването на качествено, културно и справедливо образование за всички до 2030 г. Използването в образователната стратегия на иновативни образователни концепции дава оригинален принос за подобряване на образованието и осигуряването на културни компетенции, конкретните ситуативни постижения в процеса на придобиване на културна компетентност. Образованието е човешко право и ключ към индивидуалното и социалното развитие. Концепцията на детската градина за културните компетенции има за цел развитие на всяка уникална детска личност и осигуряването на политика за воденето на пълноценен живот. Качественото институционално образование укрепва демокрацията, насърчава толерантността и универсалното отношение към света. В същото време съдейства за повишаването на авторитета на детската градина и за усъвършенстването на квалификацията на педагозите в нея.

Ключови думи: концепция за предучилищно образование, образователна стратегия, културни компетенции

УВОД

Във втората половина на миналия век се формулира идеята за обвързването на културата на подрастващите с различните ѝ направления в образованието, които да се реализират институционално. В различните етапи и степени се използват направления на педагогиката, където се тълкува спецификата на културата на деца и на ученици – игрова култура в детството чрез холистичната игра, свързана със сътрудничеството, музикална, танцова, изобразителна, познавателна, социална, двигателна, емоционална и естетическа култура.

Културното образование и неговото обобщаване са приоритет за управленски политики. В детските градини става дума за предаване на общото наследство като системни ситуационни очаквани резултати (конкретни достигнати компетенции в педагогическите ситуации, които гарантират компетентности) за: разбиране на артистичния и на пресъздаващия потенциал на подрастващите; на творческия подход, както и на въвеждането на игрови практики за развитие на креативността. Министерството на културата

работи в тясно сътрудничество с Министерството на образованието, за да се гарантира, че всички деца в институционалното пространство получават такова ценно за индивидуалността и за обществото образование.

Културата на игра, на познание, на общуване и на творчество в нейните взаимносвързани варианти се разглежда като част от ежедневието на образователните институции в различните им разновидности – детски градини, училища и центрове за личностно развитие, както и центрoвете за педагогически услуги. Педагогическите специалисти оценяват тези процеси в образователен аспект и изграждат компетентност да я виждат като духовно и материално взаимно обогатяване между субектите. Това е важен и положителен принос за ценностната ориентация на подрастващите в условията на сътрудничеството с учителите, което демонстрира уважение на свободното и отговорно личностно изразяване, на социалните и граждански умения и способности, свързани със социализацията и с креативността.

В стратегията на UNESCO (*Addressing culture as a global public good*, UNESCO, 2022) се поставя необходимостта от изработването на договори, национални споразумения, международни политики за взаимно сътрудничество в културните и творческите сектори за осигуряването на разнообразна и пълноценна интерактивна заобикаляща среда в подкрепа на подрастващите. Тук педагозите са призвани да осигурят мобилност в културното позитивно пространство на институцията, която да е игрово-познавателен и комуникативно-артистичен център за свободно изразяване чрез детските съдържателни дейности. Мерките за подкрепа в областта на културно пресъздаване и творчество гарантират уменията за личностно присъствие и за компетенции на гражданското общество. Същевременно те се насочват към националното устойчиво културно развитие и действията по насърчаване и защитаване на свободата на творчество, социално изразяване и участие в културен живот.

Годината 2021 беше отбелязана като Международна година на творческото многообразие за устойчиво развитие. Това напомни на света за значението на характеризирането на творчеството за утрешния ден като постигане на целите в европейската стратегия до 2030 г. Признаването на силата на творчеството за смекчаване на опустошителните ефекти от изолацията по време на грипната пандемия определя подобряването на устойчивостта на творческата екосистема в институцията и използването на потенциала на образованието. Световната конференция на UNESCO относно културните политики и устойчиво развитие (*MONDIACULT 2022*) осигурява нов тласък към глобално постигане на взаимовръзката на културата и образованието в устойчиво развитие (ОУР) с оглед стабилната интеграция на педагогическите специалисти в дейностите за усъвършенстване на стандартите за защита и насърчаване на културното многообразие.

Усъвършенстването на културните изяви в ранното детско образование е основна цел и част от организационните мерки в ежедневието на образователната институция. Педагогическите специалисти, които оценяват тази ситуация и я виждат като обогатяване на културата, имат важен принос за ценностната ориентация на децата към повече уважение, толерантност и положително отношение към чуждите култури.

Първият аспект на гарантирането на личностната и на социално-културната идентичност е връзката на езиковата култура и културата по ориентирането в заобикалящия детето околнен свят. Говоримата реч на книжовен български език е ключът към ролята на езика в межкултурния контекст. Само тези, които разбират другия и могат да се свързват с околните близки за тях субекти, имат възможност за активно включване и участие в проявите на игра, общуване и познание. За щастие в детските градини педагозите полагат усилия поради своята професионална компетентност да няма големи езикови бариери в детската общност. Във всяка група се правят опити чрез педагогическите специалисти да се гарантира майчиният език и да се извършва успешно комуникацията с децата и с родителите им.

Вторият аспект е проектирането на развитието на институцията чрез нормативната документация и свързаните с нея педагогически дейности. Педагогическите екипи виждат културните характеристики, които децата от чужди на нашата общност култури носят със себе си в групите, като обогатяване на ежедневието и като позитивна съвместната работа със семействата в институцията. Доколкото е възможно, родителите са интегрирани в организацията на дейностите в ежедневието – например под формата на проекти в стратегията на детската градина или тематично чрез програмната система, която е избрана от учителите. Околният свят като природосоциално единство интегрира в процесите на възпитание, обучение и социализация необходимостта от тематично съдържание, ориентирано към ситуацията и живота на децата. Затова педагогическият и непдагогическият персонал (работници и служители, които не изпълняват функции на педагогически специалисти, но имат право на допълнителна професионална педагогическа квалификация според Наредба № 4 от 20.04.2017 за нормиране и заплащане на труда, с. 1), винаги се стремят да разберат децата в тяхната текуща културна ситуация и да насищат с позитивни стимули тяхната физическа и социална среда.

Разбира се, това включва и съответната културна среда – ориентиране в здравословната социална и близка празнично-обредна среда. За образователните цели в детството по направлението „Околен свят“ е важно децата да се запознаят с празници, развлечения и други култури семейни традиции. По този начин трябва да се полагат основите на толерантността към хората от чужди култури и децата да бъдат научени на уважение, безпристрастност

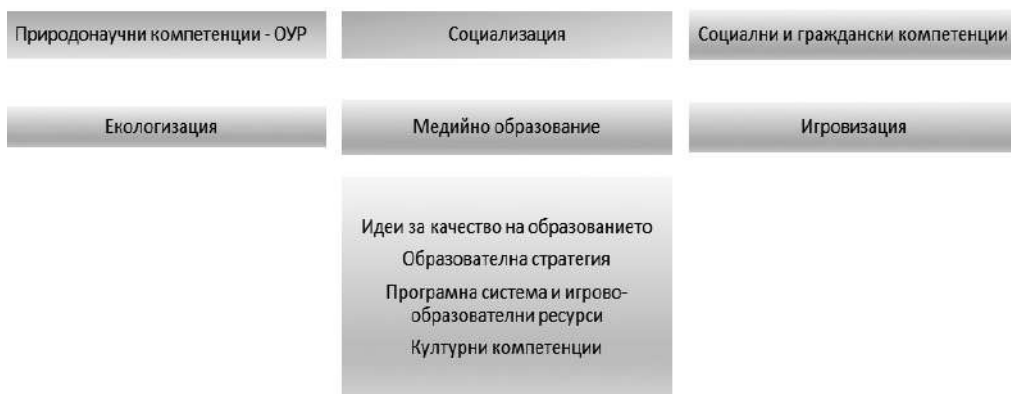
и чувствителност към собствената си идентичност и към тази на другите. Традиционните празници в българската детска градина се празнуват през цялата година. Въпреки оценяването на чуждите обичаи и традиции, за образователния екип също е важно да поддържа и предава българските ценности, обичаи и традиции. Това са цикличните сезонни християнски празници като Великден и Коледа и свързаните с тях обичаи и ритуали. Религията не играе роля в институцията със светски характер, но в дома на децата родителите предават религиозни обичаи, което детската градина също разглежда като част от общността култура и дискутира в детските групи календарни чествания, свързани с бита и с фолклора на чужди култури. От значение е чрез проектната дейност (детски проекти) да се разширят възможностите за това как се празнува традиционно събитие в българската култура и какви са различията и особеностите на празничната среда в семействата на деца с чужд на общността произход. Така се насърчават: ефективно равните възможности в образованието, дългосрочното осигуряване на необходимите културни прояви, познанието чрез игра, стимулирането на участие в допълнителните дейности и квалификационното обучение на педагогическия и непедагогическия персонал.

Предполага се, че изграждането на педагогическа институционална концепция е от основно значение за гарантирането на нова култура на познание, игра и общуване чрез реализирането на единството на образователната стратегия и институционалната програмната система.

Във връзка с това предположение се систематизират *изследователски задачи*:

- Да се анализират и представят принципни основания за изграждането на концепция за културните компетенции в детската градина.
- Да се предоставят насоки за разработване на програмна институционална система съобразно културните компетенции на подрастващите.
- Да се проучи отношението на учителите към качествено предучилищно образование при прилагане на образователна стратегия и програмна система в тяхното единство и особености на спецификата на понятиятата система, изразена в отношението им.
- Да се обобщят резултатите за връзката на качествено образование и социалната компетентност на учителите.

Съгласно „Резолюция на Съвета относно стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението с оглед на европейското пространство за образование и отвъд него“ (2021–2030 г.) се поставят амбициозни цели за изпълнението на „Програмата за образование 2030“ и за оценка на качеството на институционалното образование.

Фиг. 1. Взаимовръзка на компетенции и принципи за постигането на културни компетенции в детската градина

Представената по-горе фигура онагледява процесите на интегриране на сферите в педагогическото образование и принципните положения за постигането на културните компетенции чрез познание, игра, общуване и творчество в предучилищната възраст. И така изграждането на педагогическа концепция за управлението на качеството на културата включва в единство тенденции в интегрирането на сфери в образованието на подрастващите, свързани с перспективите на XXI в. Те са основополагащи за инициативи на педагогическите екипи както при подготовката на образователните стратегии на детската градина, така и за избора и проектирането на програмната система и свързаните с нея образователни ресурси.

КОНЦЕПЦИЯ НА ДЕТСКАТА ГРАДИНА КАТО ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНСТИТУЦИЯ ЗА КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ

Няма единни гледни точки за това как трябва да изглежда концепцията на едно детско заведение, за разлика от образователната стратегия и програмната система, които са инструменти и задължителни документи за визийното развитие в прогресивен план. Ако се разгледат публичните сайтове на образователните институции, се установява, че в стратегиите им се съдържат интересни виждания за връзката между концепции и стратегия, както и между концепция и програмна система. Виждат се опити да се зложат подходи и принципи от класически авторски концепции в демократичното наследство (Фрьобел, Монтесори, Щайнер и др.), които, вече осъвременени чрез образователни технологии, се използват целесъобразно като ръководство по отношение на структурата и съдържанието на програмната система.

Целесъобразно е педагозите да познават както историческото наследство, така и нормативната основа на предучилищното игрово-образователно пространство. Подходящо е при подготовката на документацията в началото на годината пред педагогическия съвет да са постави проблемът за екипно ориентиране в потребностите на субектите, те да се онагледят в постери и в списъци с натрупване на предложения. Използването на такива средства и оценката на актуалността им стават важни аспекти, които трябва да залегнат като цели, съдържание и структура както в стратегията, така и в програмната система и всъщност да бъдат интегрирани в концепцията за качествено културно управление на институцията.

Важно е педагогическите специалисти с различна от учителската правоспособност, които са партньори в допълнителните дейности, също да разберат върху кои педагогически ценности се основава институционално детската градина и как индивидуалните педагогически цели се прилагат на практика в допълнителните организационни форма. Тук има смисъл да се разгледа и организацията на интеракцията в програмната система и в свободното време – те също определят как точно се живее културосъобразно, относно концепцията на детската градина.

Често пъти определенията за синонимите „концепт“ (от лат. схващане, проект, изложение) и „концепция“ (творческо хрумване, проект, план) се използват успоредно. В работата на директора на детската градина концепцията е писмено представяне на съдържателни гледни точки за усъвършенстването на конкретно образователно пространство, характеризиращо се със своите материални и субективни фактори – колеги, родители, деца, ученици и пр. Концептът често пъти се използва подчинено на концепцията като схващане, скица, ядро, които могат да се доразвият и обогатят в процеса на реализирането на концепцията. Думата концепция в смисъла на насочването на дейността на образователната институция е рефлексивна, основополагаща представа за педагогическата дейност в образователното пространство. То се свързва с теоретичните познания на работещите в него, както и на тези, които са поставени в ролята на управленци и администратори на съответното заведение.

Ето защо концепцията винаги трябва да произтича от спецификата на образователната институция. Формата на разработване на концепцията свързва преценките за изминалия път, но залага и тенденциите за постигане на бъдещето. Концепцията проектира състоянието на качеството на образователната институция, а развитието ѝ е винаги процес на партниране на всички педагогически субекти, които са част от тази институция.

Фокусът за качеството на образованието и как то се постига концептуално като визия чрез образователната стратегия и програмната система в настоящето ни е поставен върху следните области:

- образованието за устойчиво развитие,

- приобщаващото образование;
- „отворените“ (незадължителни) функции на образователните ресурси при установяването на практическия принос за постигане на глобалните образователни цели, а именно: 1) до 2030 г. да се осигури плавност при преходите между образователните етапи и степени за качествено безплатно начално и средно образование, водещо до подходящи и ефективни очаквани постижения; 2) да се осъществи приемственост в образователните структури във всички образователни институции от ранното детско образование до академичните степени; 3) в индивидуалното си израстване подрастващите да придобиват знания, умения и способности, подходящи за самостоятелна регулация на поведението и самостоятелно организиране на предпочитани дейности; 4) премахване на пречките за неравностойното положение в етапите и степените на образование и осигуряване на равен достъп до образование за всички, по-специално за тези, които са в неравностойно положение и са изложени на риск; 5) институционално да се гарантира, че всички деца и значителна част от възрастните в семействата им придобиват адекватни умения за грамотност в езиков и математически аспект; 6) да се гарантира, че всички подрастващи придобиват знанията, уменията и изграждат позитивно отношение, необходими за устойчиво развитие, включително чрез образование за устойчиво развитие, образование за глобално гражданство и оценяване на културното многообразие.

Във връзка с това всяка институция изгражда концепция за използването на механизми при постигането на тези цели, а именно:

- Създаване на безопасна, ненасилствена, приобщаваща и ефективна среда и инфраструктура за игрово образователно пространство;
- Разширяване на неправителствените партньорства за гарантирането на възможностите за изразяване в позитивната зонирана и целесъобразно осигурена физическа богата игрово-образователна среда;
- Осигуряване на квалифициран образователен персонал до 2030 г. чрез институционално национално и международно сътрудничество в сферата на образованието и културата.

Следователно начинът, по който децата използват игрово-образователното пространство, дава отговор на редица въпроси. Например: „Как се изяснява и гарантира приобщаването към културните измерения и кои са те?“; „Как институцията осигурява на субектите възможност да схващат и да се вглеждат в света на културното взаимодействие?“; „Какви са уменията, способностите, отношението им към детската градина като културни прояви в дейността, поведението и общуването им?“; „Как се гарантира усъвършенстването на тези културни прояви в индивидуален и в екипен план?“; „Какво е показателно за обективното и субективно усещане за придобиването на култура в институцията, в семейството и на обществени места?“; „Как децата могат да изразяват собствените преживявания и постижения, своите мисли и потребности?“.

Отговорът на тези въпроси не се търси само в дейността на педагогическия и непдагогическия персонал на институцията, а и от педагогическите специалисти като психолози, логопеди, медиатори, социални работници и др., които са част от интеракцията в подкрепата на субектите.

Културата на институцията като основа на всички образователни процеси в нея вече е описана в напречното измерение на ориентацията в межкултурното функциониране. Представената проблематика в студията е интердисциплинарна, пресечна зона на няколко педагого-концептуални и практико-организационни полета на функционирането на институцията. От една страна, е теорията за управлението на качеството и неговите основи, а от друга – научното успоредно интерпретиране на културата в контекста на образоваността, отличителна характеристика на институционалните културно-образователни организации.

Това е динамичен, многоизмерен и многопластов феномен, холистична сплав от споделени ценности, възгледи и поведенчески норми, които насочват и регулират връзките между функциониране и взаимодействие на вътрешната (субектите) с външната среда (материалните и духовни ресурси в общността). Той произтича от взаимната свързаност на управление на качеството с концепцията за „управление“ и с концепцията за „качество, ефективност, ефикасност“.

Новите цели на управлението на детската градина изискват нововъведения. Иновацията в концепцията за качеството на образователната институция е целенасочена, планирана и контролирана промяна, чрез която се решават организационни и съдържателни изменения в различни области на човешката културна практика. Чрез педагогическата иновация се решават съдържателни и организационни проблеми на образованието в една определена институция.

Иновативното образователно пространство и трансформирането му за целите на децата във вътрешно съпреживяна игрово-образователна среда, я характеризират като емоционално балансирана, толерантна, креативна, интерактивна, мотивираща за оптималното разгръщане на личностния потенциал и на екологосъобразната социализация. За да се съхрани културата в институцията при управляването ѝ, се отчита формиращата функция на програмната система чрез целите, тематичното съдържание с игрово-познавателна насоченост, а не толкова с неговата обучаваща функция. Така няма как качествено образование да не се обвърже с държавните образователни стандарти за знания, умения и отношения, въз основа на които се изразяват в конкретна ситуация компетенции на детето. Ето защо са важни и разписаните в програмната система интерактивни форми на педагогическо взаимодействие, измеримостта на постиженията на децата, широкото навлизане на нови информационни и комуникационни технологии, медийната култура, игрово-образователното пространство за реално и виртуално взаимодействие.

Управлението на качеството е политика за реализиране на новите цели и концепции в образованието, провокирани от глобализацията и динамично развиващите се технологии. Функциите на управление на качеството се установяват чрез мониторинга.

Мониторингът е план от продължителни наблюдения на институцията и на дейностите по управляването на качеството, при което системата от получени данни служи за приемане на стратегически и тактически решения. Той е създаване на системи за ефективно измерване на културните и образователните постижения чрез системи за контрол на дейността на мениджъра в институциите – детска градина, център за анимация, център за личностно развитие, училище, читалище, музей и др.

Децата са въввлечени в културни процеси и обреди, наблюдават отблизо как е устроен светът около тях. По този начин те постепенно придобиват основополагащо знание за това, което ще бъде очевидно за тях отук нататък: какво е правилно – какво не е; какво е красиво – какво е грозно; какво е познато – какво е чуждо; какво е вкусно – какво е необичайно; какво е важно – какво е маловажно. В рамките на образованието културната интеракция на децата придобива ориентация, която ще повлияе и на бъдещите образователни процеси: за отношенията между половете и за професиите на възрастните; за нормите и ценностите в различните семейства и съседски общности; за културните форми на изразяване в индивидуални и в групови игри, които са близки в различните общности около тях.

Това, което съставлява културата, често се забелязва само когато собствената културна идентичност срещне друга култура. Така процесите в културната общност също непрекъснато се променят. Това, което е било нещо естествено за общуването при по-възрастните поколения, днес вече е различно. В един глобализиран свят особено медиите допринасят за това културните предложения в обществото да се променят, а различията между поколенията да не се възприемат отчетливо. Културната ориентация на процесите на общуване на детето е свързана едновременно със стесняване на възприятието и образователните процеси.

Известно е, че терминът „общество“ най-общо популярно описва начина, по който хората живеят заедно на определена територия или „културна зона“, която винаги е исторически и национално обусловена. Функциите при гарантиране на качеството в детската градина са и функции на: политиката, прогнозиране и планиране, вземане на решения, организиране, мотивиране, управление на персонала и контрол с прилагане на мониторинг. Съвременната институция е необходимо да проектира, приоритизира, прогнозира и да планира при постигането на ефективност и ефикасност в качеството на образованието. Управленската стратегия трябва изцяло да бъде съсредоточена върху целите и стремежите на единните процеси на културата и

образованието. Ако връзката между целите и мениджмънта не е ясна, има опасност от „мениджъриализъм – наблягане върху процедурите за сметка на културните, образователните цели и ценности“ (Bush, 2006: 240). Целите на образователните институции са силно повлияни от външната среда, като социално отворени системи.

Необходимо е да се анализира до каква степен образователните институции могат да интерпретират правителствената политика за качество и да развият алтернативни управленски подходи, модели, основани на институционалните ценности и визия. Управлението на качеството е научна област, която не предлага готови модели, но допринася за ефективното разрешаване на практически проблеми в образователните институции.

Съвместното мирно и културно съществуване се формира от политиката. Различните интереси и цели се приоритизират политически, като в една демокрация политиката се разбира като равностойно, свободно обсъждане и договаряне на съвместни решения от гражданите в публични, преки и в представителни процедури. Това се мултиплицира в образователната политика на институцията.

Мултимедийните електронни технологии на интеракция осигуряват ефективна културна и образователно ефикасна среда чрез игрането посредством новите информационно-комуникационни системи, включително и интернет-мрежата, чрез която учителите достигат до системи от други европейски страни за популяризирането на ценни за децата представи, умения и отношение – как да се пести енергия, как да се складира отпадъците, как да се подготви разсад за засаждане през пролетта в зеленчуковата леха на двора, как се използва компостът.

През първите години от живота у децата се развиват основни начини на възприемане и изразяване на опит, които са формиращи до края на живота им. Субективната култура и началото на социалната (групова и обществена) култура невинаги могат да бъдат установени обективно, да се усетят и съпреживеят адекватно чрез трансформации в играта, познанието, изкуството, които докосват сетивата. Преживяванията във физическата среда на институцията чрез интерактивни форми, културни събития и обществени практики разкриват богати възможности пред малките деца да възприемат света, да го изживеят и да бъдат позитивна част от него.

„Наредба № 24 от 10 септември 2020 г. за физическата среда и информационното и библиотечното осигуряване на детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие“ (издадена от министъра на образованието и науката и министъра на здравеопазването, обн. ДВ, бр. 84 от 29.09.2020 г.), член 10 (с. 4) определя, „че се отнасят до минималните изисквания към физическата среда в детските градини и училищата, осъществяващи предучилищно образование, която осигурява възможности за пъл-

ноценно осъществяване на педагогическото взаимодействие“. В чл. 12 (пак там: 5) се изисква „сградите на детските градини да разполагат с обособена зони за игра, зала за спорт и музикални занимания“. Активното възприемане на предметната и природна среда чрез сетивата, проявите на любопитство и любознателност в игри и открития чрез докосване, чуване, виждане, рисуване, изпробване на действия в елементарни опити и експерименти, пеене, рисуване, танцуване – това са игрово-преобразуващи и артистични стратегии за научаване чрез опита и за субективно присвояване на заобикалящия свят чрез лично преживян уникален начин. Участието, включването, издръжливостта и осъзнаването на многообразието на реалността също се насърчават по игров начин – обогатяващо преживяване, което децата имат за партнирането в игровото взаимодействие. Всичко това води до решително укрепване на увереност в собствените възможности за присъствие в живота на природата и на обществото – единен, но и силно диференциран свят с разнообразни механизми на включване в него, изграждащ увереността „аз мога“.

Така концептуално организирането на институционалното пространство стимулира в ранното детско образование още от 3–4-годишна възраст децата да участват в културните изяви на детската градина и общността в нейното обкръжение. Включват се в опознаването на социални и културни институции – читалище, библиотека, куклен театър, изложба, оранжерия, музей, културни и исторически паметници и др.

Креативността и потенциалът на децата в детската градина могат да бъдат развити холистично. Тази обществено актуална тема съдържателно и структурно може да бъде засегната от проектни дейности на педагозите с децата в институцията – „Културата ни прави силни“, „Да станеш истински човек – значи можеш да играеш!“, „Изобразявам как ме променя празникът“, „Пресъздавам професии“ и др. Институциите за ранно детско образование могат да имат стотици различни ценни съмишленици и програмни партньори в избраната стратегия.

Политолозите разграничават три аспекта на политиката: като форма на управление (как са организирани властта и процесите на вземане на решения), като форма на функциониране на обществото (как се организира в самата институция и сдруженията ѝ) и като начин на живот (доколко демокрацията определя и ежедневните дейности на институциите). Във всяко културно общество и неговите институции законите, стандартите, опитът и идеите за съвместен живот също поставят изисквания към децата и техните семейства. Ако тези теми се възприемат съзнателно и в детските градини се осигури интеракция за натрупване на социален културен опит, подрастващите могат да придобият умения за справяне с тях в ранна възраст. Тук вече от значение са и програмните системи, които осигуряват тематично структурирано образователно съдържание и са обвързани с интерактивни ресурси, одобрени от МОН.

Чрез познавателните книжки и игрово-познавателни медийни ресурси децата се включват в материален и в духовен обмен на култура чрез образи, музика, истории, противоречия, както в езика или в социалния живот и в свързаните интегративно чрез играта други образователни направления. В допълнителните дейности много автори препоръчват използването на интерактивни тренинги по проекти: „Какво е общото при нас (в моето семейство, в детската градина, в нашия град)“?, „Какво намираме за красиво, правилно, добро?“, „Как да пазим природата и да се грижим за нейната чистота?“ и др.

Срещата с различни култури в много български общински градини може да бъде среща с деца от други етнически групи или пък пребиваването на гости на семейство от европейски страни. Може да се използва допълнителната форма на детското конфеиране по теми за това какъв е животът на близките хора в другите държави, как се придвижват хората в населеното място, какви интересни сгради и паметници има там, каква музика или храна се предпочитат? Когато децата придобиват информация в игри, подготовка на празник, дейности по съхраняването на традиции и др., те систематизират своя културен опит да живеят в различни общности, осъзнават типичното в поведенчески план, разбират правила на спортуване, празнуване на рожден ден, използването на анимационни развлекателни центрове. Тези действени примери прерастват в упражняването на принципи за взимане на решения, на споделяне на мнения, за подкрепа в нужда на свой приятел, за отстояване на права, т.е. това са първите им опити в прилагането на демократични ориентирани за взаимоотношения.

Децата се срещат за пръв път с исторически герои и събития в празнична среда чрез разкази и четене на художествени произведения. От друга страна, програмните системи осигуряват игрово-познавателни медийни ресурси с историческо съдържание: участват местни и национални герои, животни от древността, приказни персонажи (принцеси и рицари, индианци). По този начин децата могат отрано в опита си да усетят, че са въввлечени във времеви културни ситуации с различни от съвременното ни измерения.

Главно чрез медиите децата преживяват тематично включени в програмните системи надрегионални политически проблеми още от ранна възраст. Темите, които шокират възрастните, не са скрити и от децата: образите на разрушенията, причинени от цунами, терористична атака, война трябва да се коментират по целесъобразен от възрастните начин.

Принципите на демокрацията и историческият ѝ контекст в началото създават потребности за ориентиране в света, а по късно и интерес за активно присъствие в него – желанието да се направи избор и да се поеме отговорност. Децата искат да помогнат и да допринесат с нещо в общността чрез комплексните съдържателни детски дейности с различна мотивировка – подреждат занималнята, сервират, подготвят сандвичи и подаръци, хра-

ният домашни любимци и птиците на двора в детската градина, грижат се за растенията, пресъздават чрез изкуствата идеи, участват в симулативни, във фантазни, във фолклорни и в обредни игри. Те обясняват на връстниците си кои правила важат в занималнята, в плувния басейн, на игровата площадка, в оранжерията. Отговарят за почистването на аквариума или се включват в детско конферирание и презентирание. Питат за причини на опасности и нарушено здраве. Тези възможности се осигуряват от единството на образователната стратегия, програмната система и концепцията за културните компетенции

НАСОКИ В ПРОГРАМНАТА СИСТЕМА ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА КУЛТУРНИ КОМПЕТЕНЦИИ И КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ

Образователните институции, определени в ЗПУО (2016), са част от културата, обществото и политиката. Детските градини са първото място, където децата прекарват дълго време извън семейството или роднините си. Като центрове за образование и културно израстване те са педагогически защитени и проектирани обществени пространства, в които децата могат да развият своя потенциал и да изградят социален просперитет. Това е особено успешно, когато детските градини са проектирани като демократични общности, в чието функциониране педагози, деца, родители и извънституционални партньори се разглеждат като положителни фактори и като възможности за предимства в осигуряването на качествено образование.

В Националната европейска рамка за учене през целия живот (МОН, 2018) се извеждат девет компетентности, като всички те се центрират върху: инициативност, оценка на риска, креативност, критично мислене, контролиране на емоциите при проява на емпатия, работа в екип, решаване на проблеми, поемане на отговорност. Всяка една от тези девет компетентности се уточнява със съдържателни критерии – формиране на критично мислене, отстояване на позиция, решаване на казус и др. (например в деветата компетентност), които за подрастващите се постигат в конкретно приложение на компетентностно ориентирания подход в избраната програмна система и нейните теми чрез организационни интерактивни форми в предучилищното детство. Така разграничаването на ключовите компетентности от конкретните компетенции, апробирани в разписаната система от организационни форми по темите, не е само вариант на различен превод от английски или лингвистични спорове за приоритет на понятия. Използването на различни термини („компетентностен подход“, „компетентност“, „ключови компетенции“, „компетенция“) е същевременно степенно изразяване на възможностите на подрастващите. Конкретните градивни компетенции осигуряват компетентност, определена като характеристика на придобиване на комплекс от

очаквани резултати и потенциал за действие (знания, умения, отношение) на подрастващи с различна възраст в зависимост от съдържанието, формите и методите в програмната система (Stayanova, 2019: 54–69) .

Усвояването на културните компетентности и конкретно изграждащите ги системи от по-частни и ситуативни компетенции в конкретни форми се гарантира от разглеждането на следните аспекти (табл. 1).

Таблица 1. Насоки за изграждането на културни компетенции и постигане на качество на образованието

Културни компетенции	Насоки в програмната система за качество на образованието
Представяне на личностна и обществена култура	Придружаването на деца в тази област на образованието изисква учителите да са се справили със собствената си концепция за култура и общество. Това в началото е необичайно за мнозина. Дори педагогическите специалисти често се занимават само с културни въпроси, когато се сблъскват с други културни феномени, които се приемат за даденост: музика, която не разбират, храна, която им е чужда, облекло, което противоречи на стила им, други социални еталони.
Оформяне на културното многообразие в опознаване на обществени сгради, природни местности и грижи за растения и животни	Представянето на културни различия може да се срещне в институцията и извън нея в игрово-образователни центрове, музеи, паркове и екопътеки. Те могат да се използват като възможност за образователни преживявания. За целта трябва да се възприеме и оформи срещата на различни обществени и културни феномени. В близост до градината децата изграждат компост, полагат грижи за живота на природни обекти, приучават се да съхраняват енергия и да опазват природния свят.
Институционално представяне на детската градина като културна общност – за срещи, общуване и творчество	Децата преживяват как е структурирана и как функционира детската общност извън семейството. Тук те опознават вътрешни структури (например различните по възраст детски групи или отворени общности по време на допълнителните дейности с аниматори в различните културни сфери); възрастни в различни роли (педагогически специалист, ръководство, икономка, помощник-възпитател, медицинска сестра), както и правилата, които определят дейностите, общуването и поведението в интериора и екстериора на институцията. Педагогическите специалисти могат да общуват с децата относно „дизайна“ на детската градина, да го променят с проектна дейност, детски експерименти, празнична подготовка и с работа в ателиета.

Културни компетенции	Насоки в програмната система за качество на образованието
Демонстриране на връзка с началното училище и приобщаване към хората в населеното място с техните типични изяви	Отваряне на възможности за преход към следващата степен в общество за деца – ролята на ученика. Учителите всъщност трябва да прилагат в работата си междусекторното измерение на ориентацията в социалното пространство. Децата посещават хора с различни професии в близост до кметството, участват в благотворителни кампании, спонсорират с родителите си нов пясъчник, детска площадка или помагат в планирането на областен фестивал. Педагогическите специалисти могат да помогнат на децата да придобият опит в проектирането на обществени пространства извън техните институции. Ако бъдат забелязани публично с децата си, те също могат да съдействат за това детската градина да стане „по-видима“ в обществото.
Ориентиране в обществени събития и противоречия	Педагозите са изправени пред въпроса как да работят със семейството в детската градина за решаване на проблеми, които вълнуват възрастните. От какво се нуждаят децата, за да могат да преработват впечатления и представи, свързани със социална несправедливост и с екологични бедствия?
Ориентиране във връзки с политиката/ демократията	Ориентирането в политиката на национално и европейско равнище е познато за много специалисти в сферата на образованието. Политиката обаче все още се отъждествява с партийно политическо действие и назначаване на политически постове. Както и в други области на образованието, предполагаемите пропуски в знанията по темата бързо се превръщат в пречка да се занимаваме с тези граждански проблеми. Човек се учи как да действа социално отговорно и справедливо преди всичко чрез собствения си опит в демократичните общности.
Оформяне на детската градина като демократична общност	Рядко в темите на програмната система децата се занимават с това как се вземат решения, как се разпределят властовите отношения, как се прави избор и се носи отговорност за него. Ако чрез стратегията и програмната насоченост институциите са проектирани като демократични общности, децата могат да научат много за демократичните политически действия в локален мащаб и да ги оценяват. Това включва въпроси като: какви демократични структури съществуват в детската градина; как се вземат решения; дали е позволено и кога децата да имат възможност да вземат думата. Те могат да придобият опит в тази област на образование преди всичко, когато детската градина е проектирана като демократична общност, в която подрастващите се приемат сериозно като партньори за преговори при конфликти, оценки, предложения.

Културни компетенции	Насоки в програмната система за качество на образованието
Обучение през целия живот и култура за образованието	В тази област на образованието професионалните идеи на педагозите играят решаваща роля: образованието винаги се основава на стратегията и програмната ориентация, които възрастните имат за утрешния свят. От това зависи какво общество искаме да подготвим за нашите деца.

Както проличава от табл. 1, интегрирането на културните компетенции с образование в устойчиво развитие и социализацията на децата трябва да залегне при избора и дообогатяването на програмната система, която е обвързана със стратегията на детската градина и концепцията за качеството в нея. Това се постига с ориентация в интересите на децата, в техните оценки и предпочитани дейности. Вижда се ясно, че културните компетенции се основават на положително емоционално оценъчно отношение към окръжаващия природен и социален свят, към схващане на съществуващи връзки между природните и социалните феномени, в чийто център е благополучието на хората и състоянието на близки общности. В такава програмна ориентация се изгражда система от културни ценности, развиват се емоциите – умението на детето да съчувства, да се учудва и да полага грижи за живота на другите, да се възхищава на красотата на заобикалящия го свят. Разглеждането на детските градини не е само като институции за подготовка за училище, а като начало на формираща система на културни ценности във взаимоотношенията със света. Затова чрез програмната система се въвеждат авторски педагогически нововъведения, доказва се значението на иновативни модели, основани на принципите на интеграция на екологична, социална, познавателна, двигателна и естетическа култура.

За родителите като вътрешни субекти, които имат отношение към качеството на образованието при постигането на културните компетенции, е необходимо да се организират семейни клубове по интереси, консултативни седмични тренинги, туристически и културни инициативи, работа по проекти на институцията. Полезни проблеми, които могат да бъдат обсъждани с родителите, са: Какви са желанията и уменията в семейството да се живее в хармония с природата, обществото, технологичния прогрес? Как могат да се формулират новите ценности в областта на екологичното и културното поведение? Как педагозите биха подпомогнали родителите в подготовката на интердисциплинни мероприятия с децата? Готови ли са родителите да подпомогнат институцията в културни мероприятия в населеното място?

Педагогическият и непедагогическият персонал могат да инициират заедно с родителите оценка на окръжаващото игрово-образователно прос-

транство на територията на институцията и в семейната среда. Освен ситуираните зони за различните прояви в социалните, гражданските, екологичните и медийните инициативи се оценяват и обзавеждането с мебели, игрово-образователни средства, интерактивни и медийни ресурси, оборудване за безопасност и опазване здравето на подрастващите. Концепцията за усъвършенстването на качеството при гарантиране на културните компетенции включва и съобразяването с необходимостта от допълнителни ресурси за медийни ресурси, програмни продукти, комплекти за елементарни опити и технически умения, литература и енциклопедии за деца и др.

Системно се оценява обогатяването на програмната система върху концептуалната основа относно целите за усъвършенстването на компетенциите, конструират се при необходимост нови принципи съобразно адаптирането на децата с техните психически и физиологични възрастови особености, бита и обичаите на техните семейства. Оценяването на постиженията в демонстрирането на компетенциите изисква цялостен поглед върху процесите на хуманизация, екологизация и игровизация в институцията. Това определя проследяването на развитието на подрастващите като цяло: да сравняват и обобщават собствените впечатления, да наблюдават, да виждат и съпреживяват красотата на заобикалящия ги свят; да усъвършенстват речта си, мисленето, творческите способности, културата на чувствата.

Качественото образование е гаранция за културния прогрес на детето в бъдеще. Това се постига с иновационни процеси в институцията. Във връзка с това е и нагласата педагозите да бъдат информирани, да използват нови форми и методи на работа, да обогатяват системата от ценности в обществото. Това прави работата по усъвършенстването на квалификацията за включването в управлението на институцията особено значима.

Като обобщение на тази част могат да се предложат и практически съвети, полезни при разработването на концепция за културните компетенции за усъвършенстване на качеството на институцията:

- Концептуалната работа за културната идентичност и многообразие отнема време и подготовка, но в процеса на реализирането ѝ може да се анализира, оцени и подобри.

- Концепцията по развитието на културни компетенции се обуславя от качеството на институцията, гарантирано с образователната стратегия и програмната система, чрез които се обогатяват индивидуалната и социалната култура. Педагогическият, непедagogическият персонал и родителите като вътрешни субекти са отговорни за създаването и реализирането на концепцията.

- Рекламата, популяризирането на концепцията и на степента на придобитите компетенции могат да се визуализират в сайта, за да се повиши разпознаваемата стойност на постиженията на институцията в общността.

Тази препоръка помага на екипа, на родителите и на децата да се идентифицират по-добре със „своята/тяхната“ детска градина.

- Съдържанието на програмната система като инструмент е важно, но за да изглежда концепцията по популяризирането на културните компетенции професионално, са необходими добри компютърни познания и в идеалния случай подходяща програма за квалификация при използването на ресурсите.

- Готовата концепция за детската градина за културен просперитет трябва винаги да бъде достъпна за всички родители и външни на институцията партньори, за да е възможно изтегляне от уебсайта на институцията. Цялостната и привлекателна концепция е визитната картичка на педагогическото кариерно развитие.

- Целесъобразно е да се организира в един от почивните дни тренинг в детската градина за разработване на началото на идеи за нови концепции поне веднъж годишно. Те могат да се обвържат с различни мероприятия и инициативи в програмната система. По този начин всички специалисти в институцията имат възможност да допринесат със своите идеи за развитието на концепцията и да интегрират съобразяването ѝ с нови изисквания в програмната система на институцията.

- Темата за гарантиране правата на децата и на тяхната култура става все по-актуална за образователните институции през последните години. Тя може да се придружи и от педагогическата концепция за закрила на детето.

- Концепцията за културните компетенции в качеството на образованието трябва да предлага ориентация на родителите, но в същото време да бъде стимул за кариерно развитие за екипа в институцията – педагогическия и непедагогическия персонал.

- В допълнение, професионално разработена концепция, която е свободно достъпна на началната страница на институцията или доставчика, увеличава шанса за наемане на квалифициран персонал за всяка институция и по този начин има решаващ принос за осигуряване на качество при подбора на кадри.

ПРОУЧВАНЕ ОТНОШЕНИЕТО НА ПЕДАГОЗИТЕ ПО ВЪПРОСИТЕ НА ВЪВЕЖДАНЕТО НА КЛИМАТА И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ В ИНСТИТУЦИИТЕ

От изложеното по-горе се вижда, че създаването на концепция за културни компетенции в детската градина е продължителен процес. Целта е ясна – да се изброят и опишат педагогическите принципи, които са в основата на ежедневната работа в институцията. В същото време във всяка концепция, независимо от педагогическата насоченост на съответната институция и

спецификата на нейната общност, трябва да присъстват определени квалификационни аспекти, за да може тя да се оцени положително от обществеността и органите на инспектиране при доказването на качеството.

Посочи се, че в резултат на усъвършенстването на игрово-образователното пространство в зависимост от целите на концепцията за развитие на културните компетенции се създават условия то да се превърне в културна образователна среда на субектите (Наредба № 24 от 10 септември 2020 г.). Поясни се, че понятието среда за култура на общуване, дейност и поведение обхваща комплекс от природни, социални, медийни и други фактори, които влияят върху качеството на образованието. Средата на детето е неговото естествено и социално обкръжение и прави възможно неговото познавателно, емоционално-социално и креативно израстване.

Примерните проведени обучителни тренинги с учители (n=32) за промяна във виждането им по отношение на културните компетенции на подрастващите и обвързването им с концепция за утвърждаването на качеството на институцията обхващат:

1. *Способи (вътрешно интериоризирани похвати като начини на действие) на планиране, на консултиране и на комуникация с учителите:* среща/разговор с педагозите и дискутиране относно влиянието на субектите в институцията за овладяването на културни компетенции в подготвената игрово-образователна среда.

2. *Информирание* на учителите своевременно и по обвързващ начин за датата, часа, когато трябва да бъде планирана срещата/консултацията, обмяната на идеи с учители и с деца от институции, избрани от тях и представяне на причината и целите за разговора.

3. *Проучване* дали в институцията се говори и разбира официалният език, българският или в институцията педагозите имат потребност от езикова подкрепа за комуникация на официален за страната език.

4. *Определяне* кой ще провежда интервю/допитване с учителите, с родителите и с помощния персонал в институцията.

5. *Подготвяне* съдържанието на дискуссионната тема за същността на концепцията за качеството и креативните компетенции, както и обвързването ѝ с примери от ежедневни за субектите факти и събития.

6. *Записване* на примери как ще се представят опорните точки на разговора. Например може да се опише проблем с наблюдавани неприемливи/приемливи прояви в културата на поведението в институцията, екологична зона, семейна среда и др.

7. *Консултиране* – ако е необходимо, се провежда допълнителен разговор и се дава обратна връзка писмено.

8. *Създаване на листовки и запазване* с поясняването на същността на културните компетенции – бележки и/или адреси за контакт за консултантски центрове, допълнителна информация, литература.

9. *Показване на готовност за записване* на важни моменти по време на интервюто. Това дава яснота на интервюираните, че се приемат сериозно проблемите за оценките им.

10. *Позоваване* – може да се прочете информацията и документация със задна дата и да се обсъдят мероприятия, реализирани от колеги като части от тяхната образователна стратегия или програмни системи.

11. *Установяване на контакт, обясняване на причини, демонстриране* на доброжелателност.

12. *Обсъждане* на състоянието на развитие в отделни дейности на детето, договаряне на перспективи за сътрудничество за следващия период.

13. *Справяне с проблемите* на детската група, търсене на решения за конфликтите и преодоляването им заедно в екип.

14. *Изискване* на обратна връзка от учителите за това доколко полезна е информацията на интервюто.

15. *Партниране*, което между родители и професионалисти носи полза за всички участващи в образованието на институцията.

16. *Резервиране на информационни материали* – инфографики за детското развитие, игрови средства за съвместно изработване, предоставяне на съвети за използването на игрови съоръжения на открито и закрито и др.

17. *Дискусия* за използване на средства с различни цели – за усъвършенстването на моториката при изготвянето на образни игрово-образователни персонажи от подръчен материал, на знаци, маркировка, жетони за моделиране на желание за игри и мястото на провеждането им, за съчетаването на игрови действия с персонажи, на игри с приключенски и авантюристичен характер (със зарче и случаен шанс), на използването на игрови книжни и тихи игри, както и на резултатите на придвижване в концепцията и др.

За детската градина съществено значение има интерактивната игрова среда. На учителите беше дадена възможност да представят оценките си от 1 (най-важна) до 3 (най-маловажна) по отношение на принципите за изграждането на културни компетенции и качеството на образованието. Беше реализиран обучителен тренинг с разработване на технологии за усъвършенстването на културната игрово-образователна среда и повторно допитване на учителите. Мнението им като оценка на културните компетенции и концепцията за тях се извърши по отношение на:

1. Хуманизация на интеракцията в детска градина за културни компетенции.

2. Екологизация на концепцията за интеракция и културни компетенции.

3. Игровизация на концепцията за културни компетенции в детската градина.

Във връзка с това бяха включени трийсет и двама учители с висше педагогическо образование (магистри) в учебната 2021/2022 г.

Резултатите от оценката във входното равнище преди използването на тренинга с интерактивни технологии са представени в табл. 2.

Таблица 2. Отношение на учителите към принципите на концепцията за културни компетенции и значението им за качеството на образованието в проценти (n = 32) (входяща процедура)

Оценка за	Най-важна	Средно важна	Най-маловажна
1. Хуманизация	35	40	25
2. Екологизация	25	30	45
3. Игровизация	40	20	40

В таблицата като най-маловажен аспект на културните компетенции и концепцията за качество, обвързана със стратегията и с програмната документация, се определя екологизацията – 45% от учителите я определят като маловажна. Това на фона на Стратегия Европа 2030 и една от водещите цели за образование в устойчиво развитие е проява на неразбиране на същността и на комплексния характер на културата в дейността, поведението, общуването, познанието и изкуството. Само 25% я определят като най-важна.

От табл. 2 е видно също, че следваща по степен най-маловажна по отношение на концепцията за културните компетенции и влиянието ѝ върху качеството е отношението на учителите към игровизацията (40%). Това може да се обясни с факта, че въпреки постановката за игровата интеракция като определяща живота в детската градина от ЗПУО (2016), тя се припознава едва от почти толкова процента (40%) учители, участвали в самооценката, като такава. Все пак обаче има обнадеждаваща тенденция, зададена чрез избора на 40% от учителите, които я смятат за доминираща в сравнение с останалите два принципа – хуманизация и екологизация. Със съмнение са около 20% от включените учители. Този факт по принцип е притеснителен и вероятно е породен от липсата на време в задължителните и в свободните изяви да децата тя да се разгърне подобаващо. Тъжно е все пак, че не се обвързва с културните компетенции като аспект на качеството на образованието, тъй като не участва и в изискванията за проследяването на постиженията. От друга страна, разделянето сумарно на резултатите в трите аспекта по степен на оценяване води до заключението, че тези принципи на културното изразяване не се виждат като интегрирани за културните компетенции, а по-скоро се възприемат като алтернативи.

Резултатите от самооценката на изходното равнище след приключването на тренинга с интерактивни технологии са представени в табл. 3. Като илюстрира числови стойности, тя обнадеждава с преместването на най-големия процент и по трите принципа към най-голямата за учителите значимост. Това е видно от табл. 3.

Таблица 3. Отношение на учителите към принципите на концепцията за културни компетенции и значението им за качеството на образованието в проценти (n = 32) (изходяща процедура)

Оценка за	най-важна	средно важна	най-маловажна
1. Хуманизация	70	30	
2. Екологизация	50	40	10
3. Игровизация	60	20	20

Вижда се, че и трите принципа за изграждането на концепцията за културните компетенции доминират в степента „най-важна“, като най-високият процент тук е поставен при „хуманизация“. Това е може би най-главният резултат от проведеното проучване – позитивна тенденция, която показва, че обучителните тренинги са подпомогнали обвързването на културните компетенции с хуманното образование. Друго важно като тенденция е липсата на оценка за „най-маловажно“ за принципа на „хуманизация“

Вторият позитивен ефект е върху повишаването на положителните оценки за „игровизацията“, което не е много категорично (над 50%), но все пак е убедително доказателство за промяна в нагласите на учителите за концепцията на културните компетенции. Важно е да се отбележи, че съществено намалява процентът на схващането на принципа „игровизация“ като най-маловажен (спад с 35%), но се задържат с 20% нагласите, че тя е „средно важна“.

Третият важен резултат е по отношение на „екологизация“ – от 25% преди обучението процентът се покачва двойно – на 50%, след него в оценката „най-важна“. Понижават се процентите за „най-маловажна“ и както при „игровизация“ процентът на „средно важна“ остава същият.

Освен тези обобщения от проучването на учителите се установи в кои насоки се свързва управляването на качеството по посока на културните компетенции в институцията.

Бяха установени *реалните и желани характеристики* на институционалната култура като обобщен образ за институцията на детската градина в настоящето. Това всеки преценява от гледна точка на институцията, в която

работи понастоящем. Респондентите отбелязваха в седем двойки предпочитания, като ги избираха според предпочитанията си на „реално“ и „желано“. Използвани бяха следните квалификации:

1. Реално: Целите на концепцията за културните компетенции се постигат и е налице удовлетворение от това.

1. Желано: Постигането на целите за културен просперитет на децата е стимул за поставяне и изпълнение на по-високи такива.

2. Реално: Всички изпълняват задълженията си за изграждането на културните компетенции, но малка част от общността инициират идеи.

2. Желано: Всички участват при вземане на решенията за изграждане на концепция за културата на институцията и проявяват активност и творчество при изпълнението им.

3. Реално: Акцентира се на знанията и уменията в програмната система, представяне на научни факти, запаметяване, прилагане на схеми за решаване.

3. Желано: Комуникативна и емоционална наситеност, изясняване потребностите на децата, адаптивност на формите и методите в образователното съдържание и изграждането на култура на поведение, дейност и общуване.

4. Реално: Установени традиции и ценности, зададени в програмни системи.

4. Желано: Традициите и ценностите се съхраняват и обогатяват в задължителните и допълнителни дейности.

5. Реално: Липса на заинтересованост от родителите към културата на поведение, дейност, общуване.

5. Желано: По-засилено участие на родители и общественост в живота на институцията.

6. Реално: Централизация на контрола върху ежедневните изисквания на режима и избягване на инициативи за промяната му.

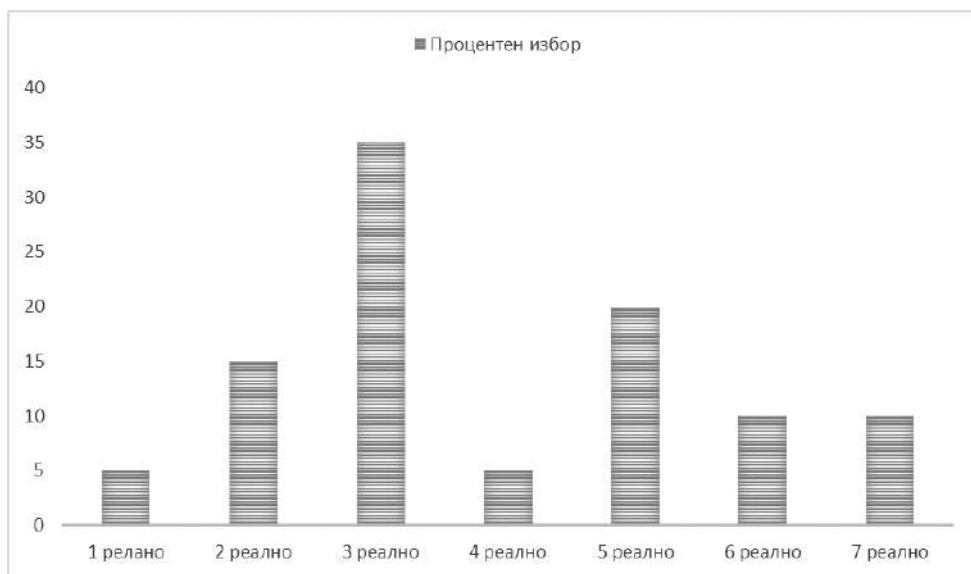
6. Желано: Самоконтрол при решаване на проблемите за придобиването на култура и предложения за допълването на стратегията и на програмната система с инициативи.

7. Реално: Еднолично управление на учителите от директорите за изпълняването на стратегията и програмна система без разлика в нюансите на културните компетенции на деца и детски групи.

7. Желано: Висока степен на сработване на екипите в предложения за търсене на допълнителна подкрепа от педагогически специалисти, за усъвършенстване на културните изяви в задължителните и в допълнителни дейности.

От реалните оценки преобладаваха в процентно отношение следните, отбелязани в диаграма 1.

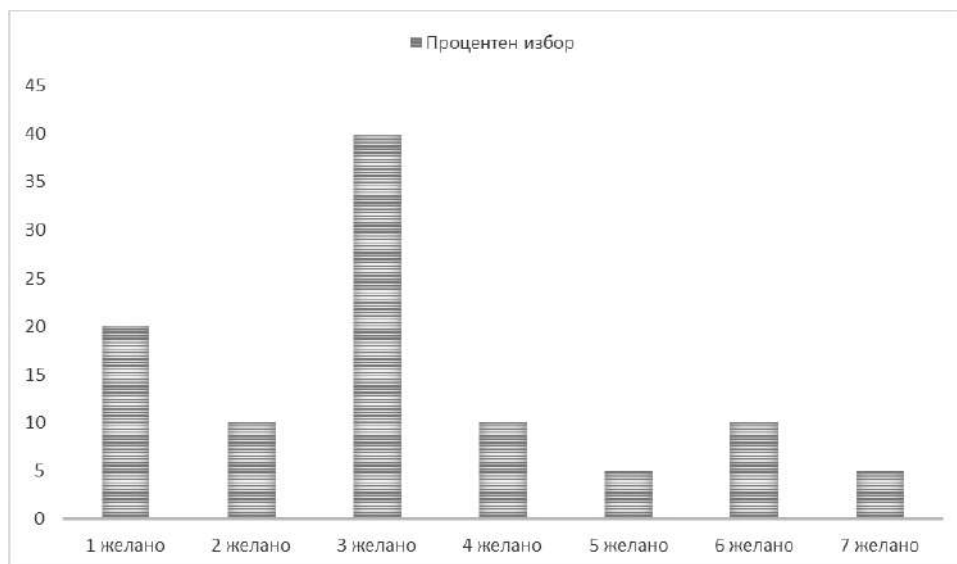

Диаграма 1. Процентно разпределение на избора на учителите (n=32) по отношение на виждането им за реалното изграждане на културни компетенции в институцията им

За съжаление се вижда, че като реално състояние на институционалната култура се определя с 35% водещото твърдение за преобладаването на знанията и уменията, явно свързани с направленията. Това не е съвсем лоша констатация, защото обучението е процес, който определя представи като културни прояви, както и регулира прилагането им в ежедневието. Освен това програмната система чрез направленията явно се вижда като водеща в качествено образование, което е в подкрепа на предположението в настоящата студия. Но при сравняването с „1 реално“ се вижда колко пъти по-малко са учителите (5%), които търсят културата на институцията във взаимната връзка между културните компетенции и удовлетворение от постигането им в детската градина. Със също такъв нисък процент (5%) са и предпочитанията за културен напредък чрез установени традиции и ценности, зададени в програмни системи. Това в бъдеще би трябвало да бъде потвърдено като тенденция с по-голям обем на изследвани лица. Вероятно причината е в избрани системи, които не акцентират убедително с тематичната насоченост върху ядрото „Културни и национални ценности“ по ОН „Околен свят“ в комплекс с другите направления. Със заявени 20% учителите се обединяват около „5 реално“ относно липсата на заинтересованост у родителите към проявите в културата на дейност, поведение, общуване, т.е. на процесите на възпитание и социализация, които не се възприемат като водещи за тях в престоя на децата им в детската градина. Това е също тъжна

констатация, като тя заема второ място сред оценките за реалното състояние на институцията.

В диаграма 2 се извеждат резултатите в процентното отношение на избора на учителите спрямо виждането им за „желано“ от 1 до 7.

Диаграма 2. Процентно разпределение на избора на учителите (n=32) по отношение на виждането им за желаното изграждане на културни компетенции в институцията им

Тук се вижда, че все пак учителите превъзможват ориентацията си само към процесите на обучение за потвърждаване на културата в институцията и относно качеството на образование. Те са постигнали консенсус в 40% след проведените обучителни тренинги, че желаят вместо знания и умения да се демонстрира „комуникативна и емоционална наситеност, изясняване потребностите на децата, адаптивност на формите и на методите в образователното съдържание и изграждането на култура на поведение, дейност и общуване“. Този резултат също идва в подкрепа на потвърждаването на хипотезата, че подобряването на концепцията за културните компетенции може да се осъществи при оценка на образователната стратегия и програмните ориентири в институцията. Тази позитивна тенденция се потвърждава и от посочените резултати с 20% на „желано“ – постигането на целите за културен просперитет на децата е стимул за поставяне и изпълнение на по-високи такива за педагогическия персонал, което също потвърждава, че предположението и свързаните с него задачи е било целесъобразно и е довело до нови насоки в работата на учителите в институцията.

С малки разлики разпределението в останалите по номер „желани“ оценки е между 10% („2 желано“, „4 желано“, „6 желано“) и 5% („5 желано“, „7 желано“). По отношение на първата група с еднакъв процент оценки на „желано“ учителите искат активно да участват в решенията за изграждане на концепция за културата на институцията, както и да постигат активност и творчество при изпълнението им. Според тях това е нужно да се случва при ориентация в традиции и ценности (нещо, което в „реално“ отсъства) и чрез рефлексия и самоконтрол.

Видно е също, че педагозите имат нужда от по-засилено участие на родители и общественост в живота на институцията и от подкрепата на другите педагогически специалисти по отношение на културните компетенции.

Следователно една съвременна концепция за детска градина за културни компетенции може и трябва да съдържа оценки с избрана индивидуална и груповая йерархия. Въпреки това, разбира се, трябва да се изясни какви педагогически приоритети поставя институцията и по какво се различава от другите детски градини в своята образователна политика.

Освен с педагогическите цели родителите, служителите, властите и представителите на доставчиците на допълнителни дейности (услуги) могат да се запознаят с подходите и методите, които заведението следва в концепцията за културен просперитет на детската градина. При реализирането на задачите в изследването, споделени в студията, *може да се обобщи:*

1. Важно е да се проучат закономерности за подпомагането на личностното развитие на субектите в институционален план. От това се обуславя и постигането на ново качество на институционалните параметри на културата.

2. Да се осигурят в организационен план ориентири за педагогическия и непдагогическия екип, за родителите при разработването на концепция за културните компетенции важни модули – тематично съдържание, интерактивни технологии (форми и методи на обучение и форми на оценяване), форми на задължителните и допълнителните дейности.

3. Да се осигурят нагласи за поемане на отговорности при екипно партниране за спазването на изискванията в реализирането на концепцията: входно и изходно проучване на нагласите на субектите; мониторинг на процеса на оценяване на субектите в тренингите по проведените тематични модули (текущо и като практико-приложен модел за работа по културните компетенции).

4. Да се предоставят компетентно обобщения и препоръки в отчетни форми за всяко проведено обучение в работна група, за обособяването на изводи и резултати от проведеното обучение при съставянето на концепция за културните компетенции.

5. Да се установи качество при познаване на законовите и нормативни уредби, съществуващи игрово-образователни средства и значението им за културните компетенции.

6. Да се обвърже концепцията за културните компетенции с качество на образователното пространство и функционалното педагогическо планиране и проектиране – качество на стратегия, програмна система (цели, тематично съдържание, форми на интеракция, субекти за интеракция и др.), които в настоящето изследване се доказва, че могат да влияят положително върху придобиването на културни компетенции.

7. Разработената и реализирана концепция за развитие на културата в институцията да се популяризира в интегриране с друга – детска ясла, детска градина, начално училище, университет и други външни за институцията партньори.

БИБЛИОГРАФИЯ

НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ

Закон за предучилищното и училищното образование. Обн. ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., посл. изм. ДВ, бр. 24 от 22.03.2019 г., посл. доп. ДВ, бр. 42 от 28.05.2019 г. [Zakon za preduchilistnoto i uchilistnoto obrazovanie. State Gazette N 24/22.03.2019.]

Наредба за изменение и допълнение на Наредба №5 от 2016 г. за предучилищното образование (ДВ, бр. 46 от 2016 г.) в сила от 11.02.2022 г., изд. от министъра на образованието и науката, обн. ДВ, бр. 12 от 11 февруари 2022 г. [Naredba za izmenenie i dopylnenie na Naredba N 5 ot 2016 g. za preduchilistnoto obrazovanie. State Gazette 46/2016.]

Наредба №4 от 20.04.2017 за нормиране и заплащане на труда, обн. ДВ, бр. 34 от 28.04.2017 г., в сила от 01.01. 2017 г., изм. и доп. ДВ, бр. 76 от 19.09.2017 г., в сила от 01.09.2017 г., изм. ДВ, бр. 8 от 25.01.2019 г., в сила от 01.01.2019 г., изд. от министъра на образованието и науката. [Naredba N 4 ot 20.04.2017 za normirane i zaplastane na truda. State Gazette 34/ 28.04.2017.]

Наредба № 24 от 10 септември 2020 г. за физическата среда и информационното и библиотечното осигуряване на детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие, издадена от министъра на образованието и науката и министъра на здравеопазването, обн. ДВ, бр. 84 от 29.09.2020 г. [Naredba N 24 ot 10 septemvri 2020 g. za fizicheskata sreda i informazionnoto i bibliotechnoto osiguryavane na detskite gradini, uchilistata i centrovete za podkrepa za lichnostno rasvitie, izdadena ot ministura na obrazovaniето i naukata i ministura na zdraveopazvaneto. State Gazette, 84/29.09.2020.]

ИЗТОЧНИЦИ

Boldt, R., & Eichler, W. (1982). *Friedrich Wilhelm August Fröbel*. Leipzig: Urania-Verlag.

Bush, T. (2006). Theories of Educational Management. *International Journal of Educational Leadership Preparation*, vol.1, n2 Jul-Dec.

Götte, W., Loebell, P., & Maurer, K. (2009). *Entwicklungsaufgaben und Kompetenzen. Vom Bildungsplan der Waldorfschule*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben.

Stoyanova, M. (2019). *Ovladyavane na klyuchovi kompetencii pri orientirane v sveta.* [Стоянова, М. (2019). Овладяване на ключови компетенции при ориентиране в света.] Sofiya: Avangard-print.

ПУБЛИКАЦИИ В ОНЛАЙН ИЗДАНИЕ

2022 Global Report – Reshaping Policies for Creativity – UNESCO, en.unesco.org/creativity/publications/2022-global-report-reshaping-policies-creativity,
Westfälische Wilhelms-Universität (WWU), Kompetenz im Montessori Pädagogik, Montessori-Bereich in der Lernwerkstatt für individuelle Förderung, www.montessorizentrum-muenster.de/literatur-und-filme/literatur-tipps <https://search.tb.ask.com/web?o=1468538&l=dir&qo=serpSearchTopBox&p2=%5EAAYY%5Exdm095%5EYYA%5Ebg&n=780b83fc&ueid=132c4c57-7e48-449f-8bd9-12dcbd1d7fd8&q=G%C3%BCnigmann%2C+M.+Montessori+Bidung.+Freiburg%3A+Herder+1979>
Éducation artistique et Culturelle, 03 oct. 2019 36-e *Journées européennes du patrimoine à La Réunion*
<https://www.culture.gouv.fr/Regions/Dac-de-La-Reunion/Creation-Industries-Culturelles-Transmission-des-savoirs/Education-artistique-et-culturelle>

ЗА АВТОРА

Магдалена Стоянова, доцент, д-р е преподавател във Факултета по науки за образованието и изкуствата, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, катедра „Предучилищна и медийна педагогика“.

Област на научни интереси: педагогика на взаимодействие „дете – среда“, образование в устойчиво развитие, здравно и екологично образование в предучилищна възраст, природонаучни компетенции и приложни техники, мениджмънт на образованието в предучилищните заведения, образователни технологии и модел на единна социално-педагогическа система „детска градина – начално училище“, годишно планиране на директори и работа с обществените организации в институцията.

Контакт: София, бул. „Шипченски проход“, № 69А.

E-mail: m.stoianova@fppse.uni-sofia.bg

ABOUT THE AUTHOR

Magdalena Stoyanova, Associate Professor, PhD, is a lecturer at the Faculty of Educational Studies and the Arts, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Department of “Preschool and Media Pedagogy”.

Scientific interests: pedagogy of “child-environment” interaction, education in sustainable development, health and environmental education in early childhood, natural science competences and applied techniques, management of education in preschool institutions, educational technologies and a model of a unified socio-pedagogical system “kindergarten – primary school”, annual planning of directors and work with public organizations in the institution.

Contact: Sofia, Shipchenski Prohod Blvd., No. 69A.

E-mail: m.stoianova@fppse.uni-sofia.bg